

Tatjana Rožič¹

Skupinska supervizija na daljavo – kvalitativna študija doživljanja supervizantov med drugim valom epidemije covid-19

Online group supervision - qualitative study of supervisees' experiences during the second wave of the covid-19 epidemic

Povzetek

V članku je predstavljen kontekst razumevanja supervizije oz. skupinske supervizije na daljavo ter rezultati kvalitativne študije subjektivnega doživljanja supervizantov, ki so bili v času epidemije covid-19 vključeni v tovrstno skupinsko supervizijo. S pomočjo fenomenološke metode smo raziskali, kako supervizanti doživljajo vključenost v supervizijo na daljavo, kako doživljajo medsebojno povezanost in kaj jim pomaga pri ohranjanju le-te. Polstrukturiran intervju smo izvedli s šestimi terapevtske smeri z večletnimi terapevtskimi izkušnjami in vključenostjo v skupinsko supervizijo. Z namenom triangulacije podatkov smo v raziskavo vključili tudi pogled na izkušnjo vodenja skupinske supervizije s strani dveh supervizorjev. Analiza podatkov je pokazala, da supervizanti ob vključenosti v skupinsko supervizijo na daljavo doživljajo pretežno negativna čustva ter oviranost. Na doživljanje medsebojne povezanosti vpliva velikost skupine, supervizorjev stil vodenja ter specifičnost komunikacije, ki poteka s pomočjo tehnologije. Vsi udeleženci pa prepoznavajo koristnost tovrstne supervizije in med seboj doživljajo enako povezanost, kot pred prehodom na delo od doma. K ohranjanju povezanosti pripomorejo že sama srečevanja ter občasni kontakti izven supervizije. Ob koncu študije opozorimo na pomembnost ovrednotenja supervizantovih občutkov z namenom izboljšane supervizijske in terapevtske prakse, opozorimo na omejitve raziskave ter podamo priporočila za nadaljnje raziskovanje.

Ključne besede: epidemija, supervizija na daljavo, on-line skupinska supervizija, fenomenološka metoda, doživljanja supervizantov

¹ Doc. dr. Tatjana Rožič, univ. soc. delavka, specialistka zakonske in družinske terapije, ŠRCD Ljubljana in SFU Ljubljana, tatjana.rozic@guest.arnes.si

Abstract

This article presents the context for understanding remote individual and group supervision. It also presents the results of a qualitative study of the subjective experiences of supervisees who were involved in remote group supervision during the covid-19 epidemic. Using a phenomenological method, we explored how supervisees experience their involvement in distance supervision, how they experience their connectedness to each other and what helps them to maintain it. A semi-structured interview was conducted with six relational therapists with several years of therapeutic experience and involvement in group supervision. In order to triangulate the data, we also included the perspectives of two supervisors on their experience of facilitating group supervision. The data analysis showed that supervisees experience predominantly negative emotions and hindrance when engaging in remote group supervision. The experience of interconnectedness is influenced by the size of the group, the supervisors' management style and the specificity of the communication, which is carried out by means of technology. All participants recognise the usefulness of this type of supervision and experience the same connectedness with each other as they did before the transition to teleworking. The meetings themselves and the occasional contacts outside the supervision help to maintain this connection. At the end of the study, we highlight the importance of evaluating supervisee's feelings in order to improve supervision and therapeutic practice. We also point out the limitations of the research and make recommendations for further research.

Keywords: epidemic, remote supervision, on-line group supervision, phenomenological method, supervisees' experiences

Extended abstract

1. Introduction

The SARS-CoV-2 or coronavirus pandemic hit Slovenia in the spring of 2020 and remote supervision has become a new reality for many supervision groups with the help of digital communication tools.

Working remotely within the context of supervision means that the supervisor and supervisee are physically not in the same room at the same time. This form of supervision was initially conducted predominantly asynchronously, but the development of technology and adequate applications has enabled synchronous delivery (Stokes, 2018).

2. Literature review

Remote supervision has not been the subject of frequent scientific research. Martin et al. (2017) found that there is very little information on what the factors that influence the effectiveness and quality of this type of supervision are, but they extracted eight themes that contribute to effectiveness and quality from the existing literature to date: characteristics of the supervisor, supervisee and supervision, communication strategies, prior face-to-face contact, environmental factors and technology, and the supervisory relationship. Research by Inman et al. (2019) found that, generally speaking, there are no differences between supervisors' and supervisees' perceptions of the working alliance, regardless of the supervision format. However, in the case of remote supervision, it was found to be highly beneficial for participants to have had a prior face-to-face relationship, as confirmed by Brandoff and Lombardi (2012). In a study by Sørli et al. (2006), both face-to-face and remote supervision proved to be satisfactory for participants, with the only significant difference being the higher number of distractions in distance participation.

3. Online group supervision

Cummings (2002) presented the process of remote intervention, so-called cyber-*vision*. The participants reported a positive experience and the disinhibition effect, which influenced them to be more honest with each other. A study by Reese et al. (2009) showed that videoconferencing is an appropriate form of supervision, but that at least occasional face-to-face contact is necessary to maintain emotional connection. High levels of supervisor satisfaction were also identified in a study by Xavier et al. (2007). Amanvermez et al. (2020) investigated the experiences and opinions of participants in remote group supervision and intervention. They divided the experiences into four categories, namely the role of the supervisor, the supervision process, the supervisor's response, and the number of supervisees and clients; and they divided the participants' opinions into two categories: the benefits and drawbacks of the on-line environment.

4. Psychotherapy in an on-line environment

The field of psychotherapy in an on-line environment has already presented theoretical and practical challenges that therapists face when working via the internet, including maintaining therapeutic presence, empathy, rapport building and the use of the body (Weinberg and Rolnick, 2020). Experiences of video

therapy during the covid-19 epidemic were researched by Aafjes-van Doorn et al. (2020). Participants reported technical and logistical concerns, as well as interpersonal and relational challenges.

5. Definition of the research problem

No study to date has researched what supervisees experienced in on-line group supervision sessions during the covid-19 epidemic. This is important for two reasons, which also justify the purpose of our research. Within the contemporary, relational view of supervision, supervisees' experiences are highly relevant to the supervision process (Frawley O'Dea and Sarnat, 2001). Therefore we cannot talk about quality supervision without including supervisees' experiences. A further justification for the purpose of the research is based on the awareness that the experience of supervision can also influence therapeutic work through the mechanism of the parallel process (Bennett, 2008; Doehrman, 1976; Frawley O'Dea and Sarnat, 2001) and the reciprocal regulation of affect (Rožič, 2015; Rožič, 2019). The aim of our research was to identify and answer the following research questions: how did supervisees experience their involvement in group supervision on-line meetings during the covid-19 epidemic, how did they experience interconnectedness, and what helps them to stay connected.

6. Method

As we were interested in the subjective experience of the participants in this study, we implemented a phenomenological research method.

6.1. Participants

Six Relational Family Therapy therapists participated in the study, with an average age of 42 years, who have been involved in two supervision groups for an average of eight and a half years. Two of their supervisors also participated in the study.

6.2. Resources

A semi-structured interview with five open-ended questions was conducted with the supervisees; a similar questionnaire, designed for the context of group facilitation, was also completed by the supervisors.

6.3. Procedure

The collection of descriptions of experiences took place during the second wave of the epidemic in January 2021; the interviews with supervisees were conducted via Zoom and Skype. The data processing was conducted in a five-step process (Giorgi, 2009, in Broomé, 2011): when reading the transcripts, the researcher aimed to put herself and her experiences out of the equation. In the second step, she read everything several times to get a sense of the whole experience. In the third step, she divided the transcripts of each interview separately into so-called 'meaning units' of various lengths. The fourth step consisted of converting the meaning units into psychologically sensitive descriptions. In order to triangulate the data, the researcher also included the perspective of two supervisors before the fifth step. This was followed by a fifth step, namely the synthesis of the general psychological structure.

7. Results

7.1. Supervisees' experiences

The results of the experiences were grouped into two themes and several sub-themes, as shown in the table below.

Table 1

Themes and sub-themes of the supervisees' experiences

Theme A Internal experience	Theme B Contact with others
Sub-themes:	Sub-themes:
Emotional perception	Perception of the group and supervisor
Perception of limitations	Perception of limitations of contact
	Experiencing connectedness
	Recognising the usefulness of involvement

7.1.1. Theme A: Internal experience

Physical separation from others, and following or being involved in a remote group process, makes the supervisees feel lonely, alienated, anxious, restless and insecure. It also makes them feel as if they have to carry much of the emotional burden, associated with the dynamics of supervision, alone. Knowing they need to give a very concise feedback in a limited time is an obstacle, as is the effort or conscious decision to be present. Multiple distractions in the home environment are also a barrier to following the process.

7.1.2. Theme B: Contact with others

The perception of the group and its role is different in an on-line environment; the need for an appropriate size and manner of managing the group or the supervisor's role in managing time, structure and integration is more pronounced. The perception of limited contact is linked to the way communication is facilitated by online tools. It also determines the contacting of others or the experience of being cautious or (un)spontaneous. Despite the on-line format, the participants report the same experience of connectedness as in face-to-face encounters. The recognition of the usefulness of involvement in on-line supervision is related to the fact that the most important thing for supervisees is to maintain connection, to learn and to receive guidance for the benefit of the clients.

7.2. Supervisors' response

The supervisors experienced the supervision process very similarly to the supervisees, but from a different perspective. They observed less attention and contact, less interest and less exchange of responses. They also experienced effort in order to maintain contact.

8. Discussion

In this study we aimed to answer three research questions: how do supervisees experience being involved in on-line group supervision, how do they experience being connected to each other and what helps them to stay connected?

The experience of supervisees' involvement in the on-line group supervision process is complex and, based on the data analysis, can be divided into two main themes: internal developments and contact with others. The answer to the first research question is identified within the first theme, and the answer to the second within the second theme.

Supervisees in on-line group supervision experience feelings of loneliness, alienation and a sense of having to carry the emotional weight and regulate or create the big picture themselves. They also experience anxiety, restlessness and insecurity. They feel hindered when having to be concise and quick in their online statements and when having to make an effort or conscious decision to follow the process. They also face several disruptions that occur in the home environment, which is in line with the findings of Sørli et al. (2006). They miss the personal contact and the socialising outside the supervision process. Participants experienced the body differently in front of a screen, non-verbal communication was lacking and they missed face-to-face encounters. Nevertheless, they felt that they maintained a connection with each other and cooperated with the

right purpose (for the benefit of the clients).

Group interconnectedness is perceived by participants in relation to group size and the supervisor's facilitation style - they feel more comfortable in a well-structured process and in a smaller group where there is a greater sense of safety, as previously found by Nelson et al. (2010). How they perceive the group is also influenced by the mode of communication, which is determined by the online tools. Despite all this, participants experience the same connectedness and safety with each other as they did before the transition to working from home; they internalise their feelings of distress and disempowerment in the context of the benefits of staying connected to each other, for the sake of learning and client care.

The answers to the third question show that the very involvement in continuous supervision meetings contributes to maintaining connectedness, which we consider to be an important piece of information and an incentive for supervisors to ensure that supervision is carried out on a regular basis. Beinhart (2014) rightly notes that regular and continuous supervision meetings represent so-called structural boundaries and are one of the conditions for the development of emotional safety in supervision. Within our study, however, the occasional contact participants had with each other outside of supervision was also helpful for maintaining connectedness, as was already evident in the study by Rees et al. (2009).

The covid-19 pandemic has had a profound impact on the atmosphere in society within which the supervision of this research took place. This naturally raises the question to what extent the results are also a reflection of the conditions present within the second wave of the epidemic, which may have had an impact on the supervisees, but this was not verified in the interviews. We also did not check whether and how supervisees' experiences changed throughout their time working from home. However, previous supervision experiences and emotionally secure relationships with each other certainly influenced the results. In this segment, our findings are therefore consistent with those of Martin et al. (2018) and Brandoff and Lombardi (2012). In addition, our study confirmed the finding of Sørli et al. (2006) that several distracting factors can occur in on-line meetings, and that small group size helps to increase cohesiveness and confidentiality (Nelson, 2010). Contrary to Cummings's (2002) findings, participants in our study did not report a disinhibiting effect of on-line meetings. In fact, the opposite was found to be true - they found it more difficult to engage in conversations and did not share everything they were experiencing during the meetings. This finding is novel in understanding the experience of involvement in on-line group supervision.

As we also found that the supervisees' experiences were not evaluated, the question arose as to how the supervisees dealt with their emotions in the therapeutic processes they were carrying out at the time. Understanding the nature of the parallel process and its bi-directionality (i.e. 'bottom up' - from client to therapist to supervision and 'top down' - from supervision to therapist to client) leads us to consider that the source of the parallel process may lie within any member of the triad and, when identified, may help to improve the therapeutic process (Watkins Jr., 2017). We believe that the experiences of supervisees have been a valuable resource for improving psychotherapy and supervision practice, but one that does not appear to have been used well enough.

9. Conclusion

The aim of our research was to delve deeper into participants' experiences of group on-line supervision during the covid-19 epidemic. Results showed that the experience of inclusion is observed through participants' emotions (feelings of loneliness, alienation, anxiety, heaviness, restlessness and insecurity) and experiences of limitations (the need for a quick and concise response, conscious effort and decision to maintain attention, disruptions in the home environment, and lack of face-to-face contact). The experience of connectedness with others depends on the size of the group, the supervisor's management style and the limitations of on-line communication. Nevertheless, supervisees experience a sense of connectedness, safety and familiarity. Regular involvement in the supervision process and occasional contact outside the supervision hour are the most important factors in maintaining contact between them. As the experience of on-line group supervision (both during covid-19 and otherwise) has not yet been explored, the results of the present study make an important contribution to the field of supervision science by revealing the depth and intensity of the supervisees' experience, while at the same time evaluating the effort and reflection needed to make the experience holistic, so that it can be of benefit to all participants. However, the findings of our research are relevant and, in this respect, limited to a relatively small and homogeneous sample of participants (same approach, previous supervision experience). Within the context of understanding the parallel process, the study should also explore how the experience of on-line group supervision influences the therapist's work and contributes to the unfolding of therapy.

1. Uvod

Pandemija zaradi okužbe s SARS-CoV-2 oz. s koronavirusom je Slovenijo, tako kot preostali svet, zajela spomladi leta 2020. Velika večina dela, ki se ga je dalo opraviti 'od doma', se je z uvedbo popolnega zaprtja preselila na splet in družbene razmere so ob napredni ter dostopni tehnologiji privedle do situacije, ko je supervizija na daljavo s pomočjo digitalnih komunikacijskih orodij postala nova realnost.

Delo na daljavo znotraj konteksta supervizije pomeni, da si supervizor in supervizant ne delita istega fizičnega prostora v istem času (Stokes, 2018). Tak način supervizije ni nekaj, kar bi bilo novo ali zgolj posledica pandemije. O'Mahony na podlagi Gayevih (1998, v O'Mahony, 2018) opisov Freudovega dela ugotavlja, da je prvo obliko supervizije na daljavo izvajal Freud, ko je pisal pisma svojim kolegom in v njih diskutiral o kliničnih primerih; snemanja terapevtskih srečanj z namenom njihovega poslušanja s strani supervizorja pa so se začela že v času Rogersa (Jencius idr., 2010, v O'Mahony, 2018). S prvimi videokonferencami so želeli supervizijo zagotoviti tudi supervizantom v ruralnih ali zelo oddaljenih območjih (Stamm, 1998, v Rousmaniere in Renfro-Michel, 2014) ali pa priti do supervizije za specifična področja s strani geografsko oddaljenih ekspertov (Abbass idr., 2011, Janoff in Schoenholtz-Read, 1999; Kanz, 2001).

Supervizija na daljavo je sprva potekala pretežno asinhrono oz. s časovnim zamikom, razvoj tehnologije in ustreznih aplikacij pa je omogočil sinhrono oz. sočasno izvajanje, ob čemer se delo zelo približa načinu iz oči v oči (Stokes, 2018). Pojem *online* supervizija uporabljamo za interakcije, ki jih omogoča tehnologija, pri čemer vključeni posamezniki niso v istem prostoru, se pa lahko ta pojem uporabi tudi v okviru nekaterih metod supervizije v živo, kjer supervizor opazuje supervizanta pri delu ter mu iz drugega, ločenega prostora, daje odziv preko slušalk ali računalniškega zaslona (O'Mahony, 2018). Različni avtorji (npr. Abbass idr., 2011; Cummings, 2002; Janoff in Schoenholtz-Read, 1999; Jordan in Shearer, 2019; Pennington idr., 2020; Rousmaniere, 2014; Stokes, 2018) ugotavljajo, da ima supervizija s pomočjo tehnologije številne prednosti, in sicer večjo fleksibilnost, zmanjšanje stroškov, povečanje dostopnosti oz. možnosti stika s fizično oddaljenimi, dezinhibijski učinek, več časa za refleksijo, možnost snemanja in ponovnega ogleda srečanj. Ob prednostih pa ostajajo tudi številna vprašanja oziroma pomisleki, na primer etičnost prakse, zagotavljanje zaupnosti in varnosti, potrebnih kompetenc na področju poznavanja tehnologije, vpliva tehnologije na supervizijski odnos, posredno na klienta ter na izid terapije (Kanz, 2001; Rousmaniere, 2014).

2. Dosedanje raziskovanje supervizije na daljavo

Supervizija na daljavo (v ang. *online supervision, cybersupervision, telesupervision, technology-assisted distance supervision TADS, web-conference supervision, e-supervision*) doslej ni bila predmet pogostih znanstvenih raziskav; po nam znanih podatkih je leta 2016 izšla prva knjiga o uporabi tehnologije za izboljšanje klinične supervizije, ki sta jo uredila Rousmaniere in Renfro-Michel, leta 2018 pa še priročnik, ki ga je uredila Stokes. V zadnjem desetletju sicer narašča število objav o tovrstni obliki supervizije (Inmanj idr., 2019), vključno s poglavji v več delih, npr. Bernard in Goodyear, 2019, Rousmaniere in Renfro-Michel, 2016, Watkins Jr. in Milne, 2014, Weinberg in Rolnick, 2020, ... Kot ugotavlja Ajduković (2020), pa relativno majhno število objav bolj govori o pomanjkanju raziskovalnega interesa za sodobno prakso, kot o uporabi supervizije na daljavo. Inmanj idr. (2019) so raziskale trende v objavah, metodologiji in raziskovalnemu fokusu med leti 1990 in 2016 ter ugotovile, da so študije obravnavale tri teme: učinkovitost, supervizantov razvoj ter supervizijski odnos.

V zvezi z učinkovitostjo supervizije na daljavo je pregled Martin idr. (2017) pokazal, da je zelo malo podatkov o tem, kateri dejavniki vplivajo na učinkovitost in kvaliteto tovrstne supervizije, so pa iz do tedaj obstoječih objav izluščile osem tem, ki prispevajo k učinkovitosti in kakovosti: značilnosti supervizanta, supervizorja in supervizije, komunikacijske strategije, predhodni osebni stik, okoljski dejavniki in tehnologija ter supervizijski odnos.

Bernard in Goodyear (2019) supervizijski odnos v metaforičnem smislu vidita kot steber, ki podpira vse ostalo v zvezi s supervizijo. Komponenta supervizijskega odnosa, ki jo lahko merimo tudi kvantitativno (Efstation idr., 1990), je supervizijska delovna aliansa; analiza vsebine študij o superviziji na daljavo, objavljenih med leti 1990 in 2016, ki so jo izvedle Inmanj idr. (2019) je pokazala, da supervizorji in supervizanti delovne alianse na srečanjih iz oči v oči ne zaznavajo drugače, kot pri supervizijah na daljavo. Se je pa pri superviziji na daljavo kot zelo koristno pokazalo, da so imeli supervizorji in supervizanti že predhodno osebno odnose (Martin idr., 2018), kar sta potrdili tudi Brandoff in Lombardi (2012). Sørlije idr. (2006) so predstavili študijo, kjer so se člani šestih supervizijskih diad, ki so imeli dober medsebojni odnos, vzajemno zaupanje in spoštovanje, v okviru študije srečevali izmenjaje na daljavo in v živo ter po vsakem srečanju odgovarjali na vprašanja, povezana s komunikacijo, alianso in motečimi elementi. Izkazalo se je, da sta bili obe obliki supervizije za udeležence zadovoljujoči, kot edina pomembna razlika pa se je izkazalo le večje število motečih faktorjev pri superviziji na daljavo.

Jordan in Shearer (2019) sta v raziskavo vključili supervizante, ki so imeli supervizijo iz oči v oči ter na daljavo z dvema različnima supervizorjema in izkazalo se je, da uspešno supervizijo na daljavo predstavljajo tri glavne teme: izzivi, koristi in komponente. Količina podatkov o koristih je preseгла količino podatkov o izzivih supervizije na daljavo. Rezultati o supervizijski delovni alianse niso pokazali razlike med oblikama supervizije, vendar pa je manjša količina podatkov nakazala, da je za nekatere supervizante supervizija na daljavo manj idealna oblika glede na njihove učne in razvojne potrebe. Na podlagi tega sta avtorici sklepali, da imajo lahko tisti supervizanti, ki imajo večje razvojne izzive, več težav pri vključevanju v supervizijo na daljavo ter da supervizija na daljavo bolj ustreza tistim supervizantom, ki nimajo velikih pomislekov v zvezi s kompetentnostjo, so fleksibilni in sposobni izražati potrebe ter želijo delovati bolj avtonomno. Raziskavo o izkušnji vključenosti dveh supervizantov v individualno supervizijo na daljavo k dvema različnima supervizorjema sta izvedla Bernhard in Camins (2020); oba udeleženca sta prepoznala pozitivne dejavnike, specifične za supervizijo na daljavo, in sicer zavestno grajenje odnosa ter spodbujanje konzultacij z drugimi, ne samo s supervizorjem; poleg tega pa tudi bogastvo izkušnje in razvoj supervizijske delovne alianse.

3. Skupinska supervizija na spletu

Skupinsko supervizijo na spletu (v ang. *OGS – Online Group Supervision*) zaznamuje specifična dinamika, drugačna od skupine, ki se srečuje v živo. Etične smernice za skupinsko supervizijo na spletu se nanašajo na več področij, med drugim na vprašanja snemanja srečanj, varnega okolja za vse udeležence, zaupnosti, vpogleda v posnetke ali gradivo, ustrezne povratne informacije (Sheperis idr., 2016). Avtorji (ravno tam) so ugotavljali, da prednosti tovrstnih skupin presegajo slabosti, zaradi česar so predvideli njihovo razširjanje in najboljšo prakso v naslednjih nekaj letih, kar se je tudi dejansko zgodilo.

Študije o skupinski superviziji na spletu niso številne; v nadaljevanju bomo predstavili tiste, ki so pomembnejše znotraj konteksta naše raziskave. Cummings (2002) je med prvimi predstavil potek intervizije na daljavo, ki jo je poimenoval *cybervision*. Trije svetovalci so se tri tedne dobivali v t. i. chat roomu (klepetalnici); udeleženci so poročali o pozitivni izkušnji; opora in odziv, ki so ga dobili, jim je pomagala pri njihovem nadaljnjem kliničnem delu. Poročali so tudi o dezinhibicijskem učinku, ki je vplival na to, da so bili bolj iskreni drug z drugim, kot bi bili na srečanjih v živo. V študiji Reese-ja in dr. (2009) so bili supervizanti vključeni v skupinsko supervizijo iz oči v oči ter preko spleta, po vsakem srečanju pa so merili zadovoljstvo, delovno alianso ter samoučinkovitost. Ob koncu so

udeleženci poročali o večji samoučinkovitosti, zadovoljstvo s supervizijo preko spleta so ocenili podobno, kot pri srečanju iz oči v oči, ocenili pa so tudi, da je delo na daljavo ustrezno odgovorilo na njihove supervizijske potrebe. Študija je pokazala, da je videokonferenčna oblika supervizije ustrezna, vendar pa je potreben vsaj občasen osebni kontakt, da se lahko ohranja čustvena povezanost. Visoka stopnja supervizantovega zadovoljstva s supervizijo s pomočjo tehnologije je bila prepoznana tudi v študiji Xavier idr. (2007). Udeleženci so ocenili pomembno povečanje zaupanja vase, boljše obvladovanje psihološkega stresa, povezanega s službo, pridobili so tudi dodatno znanje. Nelson idr. (2010) so šest supervizantov razdelili na skupino, ki se je srečevala iz oči v oči ter na skupino, ki se je v audio obliki srečevala preko spleta. Občasno sta se ti dve skupini srečali in skupaj izvedli supervizijo. Obe skupini sta poročali o pozitivni izkušnji, izkazalo pa se je, da se je večina udeležencev, kljub oceni koristnosti skupnih srečanj, prijetneje počutila znotraj svoje skupine. Amanvermez idr. (2020) so raziskale izkušnje in mnenja udeležencev skupinske supervizije in intervizije na daljavo; z analizo podatkov so izkušnje razdelile v štiri teme in sicer vloga supervizorja, supervizijski proces, odziv supervizorja in število supervizantov ter klientov; mnenja udeležencev pa so razdelile na temi koristi ter slabosti spletnega okolja.

4. **Psihoterapija znotraj spletnega okolja**

Medtem ko doslej nismo zasledili podatkov o doživljanju ali počutju supervizantov pri supervizijah na daljavo, pa je na področju izvajanja psihoterapije to boljše raziskano. Med sodobnejšimi deli je knjiga, ki sta jo uredila Weinberg in Rolnick (2020), kjer so predstavljeni teoretični in praktični izzivi, s katerimi se soočajo terapevti pri delu preko interneta, med njimi ohranjanje terapevtske prisotnosti, empatije, grajenje odnosa in uporaba telesa. Terapevtska prisotnost, ki pomeni prinašanje celotnega terapevtovega jaza v srečanje s klientom in polno prisotnost trenutka na fizični, čustveni, kognitivni ter duhovni ravni, dobi v kibernetnem prostoru drugačen pomen. Terapevt se mora zavedati in se še posebej truditi, da lahko vzdržuje prisotnost, ohranja osredotočenost in zbranost navkljub motečim dražljajem (Geller, 2020; Weinberg in Rolnick, 2020). Pri spletnem delu poseben izziv predstavlja vključevanje telesa; nekateri avtorji govorijo o t. i. breztelesnosti selfa, ki ponazarja breztelesne spletne interakcije, kar pa je le deloma res. Vsak udeleženeec namreč srečanju prisostvuje s svojim telesom, ki ga lahko občuti, ko sedi pred zaslonom, kar se ne razlikuje od situacije, ko sedi v terapevtski sobi skupaj s klientom (Weinberg in Rolnick, 2020). Ogden in Goldstein (2020) sta v kontekstu senzomotorične spletne oz. on-line psihoterapije,

ki v svoje jedro postavlja afektivno komunikacijo telo-k-telesu, terapevte pozvale k temu, da z namenom povezovanja s klienti na videokonferenci sledijo njihovemu ritmu, tonu in intenziteti govora, hkrati pa tudi pogledu, obraznemu izrazu in fizičnim premikom (spreminjanje drža, dihanje). Ob tem naj bodo terapevti v stiku s seboj, svojimi telesi in z vsem, kar se dogaja v njih.

Izkušnje izvajanja video terapij v času epidemije covid-19 so raziskale Aafjes-van Doorn idr. (2020). Zanimalo jih je zaznavanje terapevtskega odnosa, zaupanje v lastno profesionalno kompetentnost ter drža do uporabe video tehnologije. V raziskavi je sodelovalo 141 terapevtov iz ZDA in Evrope, ki so preko spleta izpolnili štiri različne standardizirane vprašalnike. Udeleženci so poročali o tehničnih in logističnih skrbih (npr. primeren prostor, izpostavljenost distrakcijam), pa tudi o interpersonalnih in relacijskih izzivih (npr. težave z občutenjem ali izražanjem čustev in empatije, težave z vzpostavljanjem povezanosti s klienti). Zlasti tisti, ki so imeli predhodno manj izkušenj s terapijami preko spleta, so pri delu doživljali več tesnobe ter so bolj dvomili v svojo strokovnost (občutki manjše kompetentnosti in manjšega zaupanja v lastne profesionalne spretnosti). Večina terapevtov pa je kljub naštetemu imela občutek, da so lahko znotraj spletnih srečanj razvili zadostno delovno alianso in močan odnos s klienti.

5. **Namen raziskave**

Dosedanje študije o superviziji na daljavo, ki jo bomo v nadaljevanju zaradi splošne uveljavljenosti izraza in takojšnje prepoznavnosti oblike (sinhrono video srečanje preko interneta) imenovali on-line supervizija, se nanašajo zlasti na primerjavo zadovoljstva med eno in drugo obliko supervizije, na razvoj oz. jakost supervizijske delovne alianse, na splošen vtis o oceni kvalitete supervizije ter na raziskovanje izkušenj in mnenj udeležencev. Študija Aafjes-van Doorn idr. (2020) je dala podatke o doživljanju psihoterapevtov pri on-line delu v času epidemije covid-19, nikjer pa ni podatkov, kaj so v istem obdobju doživljali supervizanti, vključeni v on-line skupinsko supervizijo. To je pomembno iz dveh razlogov, ki utemeljujeta tudi namen naše raziskave. Znotraj sodobnega, relacijskega pogleda na supervizijo, so izkustva supervizantov zelo pomembna za supervizijski proces (Frawley O'Dea in Sarnat, 2001) in zato o kvalitetni superviziji ne moremo govoriti brez, da bi vanjo vključili supervizantovo doživljanje. Dodatna utemeljitev namena raziskave pa temelji na zavedanju, da lahko (ne)dovolj dobra izkušnja supervizije preko mehanizma vzporednega procesa (Bennett, 2008; Doehrman, 1976; Frawley O'Dea in Sarnat, 2001) in vzajemne regulacije afekta (Rožič, 2015; Rožič, 2019) vpliva tudi na terapevtsko delo.

Glede na dosedanje ugotovitve o on-line supervizijski in psihoterapevtski praksi (zlasti s področja doživljanja izkušnje, odnosa ter ohranjanja čustvene povezanosti) ter na podlagi lastnega poznavanja področja, smo si za cilj zadali raziskati, na kakšen način so supervizanti v času epidemije covid-19 doživljali vključenost v skupinska supervizijska on-line srečanja. Najprej smo oblikovali dve raziskovalni vprašanji, in sicer, kako supervizanti doživljajo vključenost v on-line skupinsko supervizijo (RV 1) ter kako doživljajo medsebojno povezanost (RV 2). Ker pa se je pri fenomenološki analizi pokazalo, da so udeleženci v intervjujih ob razmišljanju o odnosih med njimi v času dela na daljavo dali poudarek tudi pomembnosti vzdrževanja stika drug z drugim, smo kasneje dodali še tretje raziskovalno vprašanje, in sicer, kaj supervizantom pomaga pri ohranjanju povezanosti (RV 3).

6. Metoda

Ker nas je v raziskavi zanimalo subjektivno doživljanje udeležencev, smo izvedli fenomenološko metodo raziskovanja. Gre za deskriptivno, kvalitativno študijo človeške izkušnje, katere cilj je dosledno konceptualizirati procese in strukture mentalnega življenja, človekovega doživetja situacij ob tem, da se ničesar ne doda in ničesar ne odvzame (Giorgi, 2009, v Wertz, 2011). Osnovna naloga fenomenološkega raziskovanja je poskus sistematičnega opazovanja izkustva (Kordeš, 2008). Deskriptivna fenomenološka metoda predstavlja raziskovanje, ki poteka znotraj petih korakov (Giorgi, 2009, v Broomé, 2011): v prvem koraku raziskovalec zavzame fenomenološko držo, v kateri na novo pogleda podatke ter odpravi svoje teoretične, kulturne, izkustvene ali druge predpostavke. Raziskovalec sebe "postavi v oklepaj" (v ang. *bracketing*), kar pomeni, da ne skrbi za veljavnost ali obstoj podatkov ter da jih vidi tako, kakor se ti kažejo sami po sebi in v svojem kontekstu, brez dvomov ali prepričanj. Na ta način raziskovalec lahko ostane zvest fenomenološki metodi in opiše podatke s perspektive intervjuvanca. V drugem koraku raziskovalec prebere celoten opis, da dobi občutek za celotno izkušnjo, brez kritičnega premisleka o izkušnji. Tretji korak je namenjen razdelitvi doživljanja vsakega udeleženca v pomenske enote, ki koherentno opisujejo posamezne dele izkušenj udeležencev tako, da je mogoče podatke obravnavati v obvladljivih delih. Četrti korak predstavlja pretvorbo pomenskih enot v psihološko občutljive opise le-teh. Wertz (2011) ta korak poimenuje psihološka refleksija; znotraj nje je raziskovalec pozoren na to, kaj vsaka pomenska enota razkrije o individualnih primerih doživljanja fenomena. V tem koraku je znotraj analitičnega procesa izvedena prva sprememba podatkov; pomenske enote se

zapiše v tretji osebi, ob čemer zapis ohranja pomen oz. vsebino, ki so jo izrazili udeleženci. Peti korak predstavlja strukturiranje bistva izkušnje udeležencev iz vseh variacij pomenskih enot oz. sintezo splošne psihološke strukture iz psiholoških sestavin izkušnje.

7. Udeleženci

K sodelovanju v raziskavi smo povabili šest udeležencev: štiri terapevtke ter dva terapevta. Vsi so po pridobljeni diplomi različnih družboslovnih smeri zaključili tudi specialistični študij oziroma izpopolnjevanje iz relacijske družinske terapije. Udeleženci so bili ob izvajanju intervjuja stari od 35 do 49 let, povprečna starost je bila 42 let. Terapijo izvajajo na enem izmed terapevtskih centrov v Sloveniji, kjer je tedenska eno-urna skupinska supervizija redna praksa skozi vsako študijsko leto. Udeležence smo zaradi zagotovitve anonimnosti in lažje sledljivosti poimenovali s števniki, glede na vrstni red opravljenega intervjuja. Udeleženci so člani supervizijskih skupin od šest do enajst let, v povprečju osem let in pol. Skupine so heterogene, vsako novo študijsko leto vanje vstopajo terapevti stažisti, ki s koncem študijskega leta skupino tudi zapustijo, jedro pa ostaja skozi vsa leta pretežno enako. Udeleženci raziskave prihajajo iz dveh skupin; prvo vodi supervizorka z več kot dvajsetletnimi supervizijskimi izkušnjami, drugo pa vodita dva, pri čemer ima supervizor več kot dvajset let, supervizorka pa sedemnajst let izkušenj vodenja skupinske supervizije.

Z namenom pridobitve dodatnega vira podatkov oz. pogleda na doživljanje vodenja skupinske supervizije preko spleta, smo k sodelovanju povabili še dva udeleženca, in sicer supervizorko prve skupine in supervizorja druge skupine.

Udeleženci so bili izbrani namensko, in sicer po merilu izkustva fenomena (vsi so bili vključeni v skupinsko on-line supervizijo) ter merilu njihove verbalne sposobnosti (Kordeš, 2008).

7.1. Pripomočki

Z vsakim supervizantom smo opravili delno strukturiran intervju z naslednjimi odprtimi vprašanji: (1) Opiši doživljanje vloge oz. pomena skupinske supervizije v tvoji psihoterapevtski praksi. (2) Kako doživljaš on-line skupinsko supervizijo v času karantene? Kako se počutiš, ko sediš pred zaslonom in si vključen/a v supervizijsko srečanje? (3) V kolikšni meri lahko na on-line skupinski superviziji sodeluješ, prispevaš, podeliš s kolegi svoje poglede, mnenja, doživljanja, ...? Ali se tvoja izkušnja vključenosti v proces preko spleta razlikuje od vključenosti v supervizijo iz oči v oči? Na kakšen način? (4) Ali on-line skupinska supervizija odgovarja na tvoje potrebe po superviziji oziroma v zvezi s čim doživljaš,

da ti ne zadostuje ali ne ustreza? (5) Se ti zdi, da so se v času karantene spremenili odnosi med udeleženci vaše skupinske supervizije in če ja, kako to doživljaš?

Za supervizorja smo uporabili podoben vprašalnik, kot na intervjuju s supervizanti; preko e-pošte sta odgovorila na 2., 3. in 5. vprašanje, oblikovano za kontekst vodenja skupine.

7.2. Postopek

Zbiranje opisov doživljanja oz. pridobivanje empiričnih podatkov je potekalo med drugim valom epidemije. Znotraj izbranega terapevtskega centra so skupinske supervizije potekale on-line že več kot dva meseca in raziskovalka se je s prošnjo za sodelovanje obrnila na šest kolegov terapevtov. Vsi so povabilo sprejeli in podali ustno obveščeno soglasje za sodelovanje v raziskavi. Na svoj elektronski naslov so dobili možnost prejeti pripravljena vprašanja, za kar so se vsi odločili. Pogovori z udeleženci so bili opravljeni po spletu (aplikaciji Zoom in Skype) v mesecu januarju 2021, trajali so od 45 do 60 minut. Raziskovalka je sproti tekoče tipkala, vsak odgovor prebrala in tako preverila pravilnost zapisa; v kolikor je intervjuvanec želel spremeniti zapisano, je to vpričo njega tudi naredila in nato ponovno prebrala nov zapis. To je bilo pomembno tudi zato, da je ohranjala pozicijo zaupanja in ves čas skušala v oklepaj postavljati svoje teorije, slutnje, domneve ter spoštovati vse podatke enako (Kordeš, 2008).

Postopek obdelave podatkov v petih korakih (Giorgi, 2009, v Broomé, 2011) je potekal na sledeč način: raziskovalka je imela pred seboj vseh šest intervjujev in jih začela pregledovati. Ob tem si je zavestno prizadevala, da bi podatke videla s perspektive intervjuvancev; sebe ter svoje izkušnje je »dala v oklepaj« in se popolnoma prepustila podatkom. V drugem koraku je raziskovalka večkrat prebrala vse intervjuje, da bi dobila občutek za celotno izkušnjo. Izvedla je t. i. odprto branje (Wertz, 2011), kjer je sledila izrazom udeležencev brez vnaprej določenega načrta, cilja in tudi brez, da bi dajala pozornost na raziskovalni fenomen. V tretjem koraku je raziskovalka zapise vsakega intervjuja posebej razdelila v različno dolge t. i. pomenske enote, ki so mejniki ali spremembe v toku (Broomé 2011). Raziskovalka je v tem koraku podčrtala oz. diferencirala dele zapisov, ki so bili pomembni za raziskovalni interes in katerih velikost ter vsebina sta bila primerna za plodno analitično refleksijo, ki daje odgovore na raziskovalna vprašanja (Wertz, 2011). Četrty korak je predstavljal pretvorbo pomenskih enot v psihološko občutljive opise. Raziskovalka je najprej izpisala pomenske enote iz vseh intervjujev, nato pa jih začela organizirati glede na temo, o kateri so pričali. V tem koraku se je odvijala t. i. psihološka refleksija, ki je najzahtevnejši del obdelave podatkov; v postopku je bilo potrebno ugotoviti, kaj izrazi v posamezni pomenski enoti razkrivajo o psiholoških procesih, sistematično pa je bilo

potrebno tudi slediti, na katero raziskovalno vprašanje lahko pomenske enote dajo odgovor (Wertz, 2011). Z namenom triangulacije podatkov je raziskovalka pred petim korakom v raziskavo vključila tudi pogled oz. doživljanje vodenja skupinske supervizije s strani dveh supervizorjev. Po izpisu njunih odgovorov pa je raziskovalka izvedla še peti korak fenomenološke metode, in sicer sintezo splošne psihološke strukture, kjer je integrirala do tedaj dobljene rezultate (reflektirane in znotraj posameznih tem organizirane pomenske enote oz. psihološke sestavine izkušenj) z raziskovalnimi vprašanji.

8. Rezultati

8.1. Doživljanja supervizantov

Analiza podatkov je pokazala dve glavni temi, in sicer notranje dogajanje (tema A) ter stik z drugimi (tema B). Pod temo A smo umestili tista doživljanja supervizantov, kjer so omenjali čustvovanja in doživljanja, povezana z lastnimi stanji in ne kot nekaj, kar se dogaja v skupini (kar smo uvrstili v temo B). Temo A smo nadalje razdelili v dve podtemi, in sicer čustvovanje (kot so ga udeleženci poimenovali z besedami, ki opisujejo čustva, npr. tesnoba, nemir) ter doživljanje ovir (udeleženci so navedli specifične situacije, ki so jih doživljali kot oviro pri vključenosti, npr. jedrnatost odziva, struktura, ...). Temi B pa pripadajo štiri podteme, in sicer percepcija skupine in supervizorja, doživljanje omejenosti stika, doživljanje povezanosti ter prepoznavanje koristnosti vključenosti. Za lažje sledenje rezultate naprej prikažemo tabeli 1, opisi pa sledijo v nadaljevanju.

Tabela 1

Temu in podteme doživljanja supervizantov

Tema A Notranje dogajanje	Tema B Stik z drugimi
Podtemi:	Podteme:
Čustvovanje	Percepcija skupine in supervizorja
Doživljanje ovir	Doživljanje omejenosti stika
	Doživljanje povezanosti
	Prepoznavanje koristnosti vključenosti

8.1.1. Tema A: Notranje dogajanje

Notranje dogajanje ob vključenosti v skupinsko on-line supervizijo se je izrisalo skozi dve podtemi: čustvovanje in doživljanje ovir.

Čustvovanje: supervizijski proces na daljavo v supervizantih prebujajo občutke

osamljenosti, odtujenosti, tesnobe ter občutek, da morajo veliko čustvene teže, povezane z dinamiko supervizije, nositi sami.

»Jaz se počutim malo odtujenega in manj v tisti uri... težko izrazim... vedno se zavem, da sem sam v svoji sobici in mi je malo čudno glede tega... Čutim odtujenost, sem samo kvadrata na ekranu.« Udeleženec 4

»... se čutim pred zaslonom nekoliko osamljeno, prav zaradi tega, ker sem sama v svojem prostoru, ker ni živega stika, ni pretoka teh interakcij, te energije ...« Udeleženka 5

»Nekateri občasno hodijo na center in se tam srečajo, jaz pa nimam z nikomer stika. In to mi manjka. Več oddaljenosti doživljam.« Udeleženka 6

»Ko sedim pred zaslonom, mi je začetek vsakega posameznega srečanja bolj tesnoben... Bolj gledam na uro, mogoče zato, ker sem sama doma pred ekranom, ko čakam na začetek... in doživljam malo več tesnobe... Ker ne vem – ali naj kaj rečem, ali klepetam, ali čakam v tišini? Tisti momenti, ta del prebuja več tesnobe.« Udeleženka 1

Udeleženci pa so pripovedovali tudi o doživljanju nemira in negotovosti.

»Manj pretočnosti mi včasih pusti več nemira, kot da moram z delom zgodbe sama ostati, ker sicer bi zelo zažrla v čas.« Udeleženka 3

»Opazila sem, da ne vem čisto točno, kdaj bi se vključila, ali bi počakala. Je zelo drugače, če pogledam ljudi v živo ali pa na zaslonu. To doživljam kot negotovost.« Udeleženka 6

Negotovost pri isti udeleženci pa je povezana tudi s tem, da ne ve, kako bi lahko v skupino integrirala novo psihoterapevtsko znanje, ki ga je pridobila pred kratkim. »Tu je velika vloga tega – seštelo se je delo on-line in razkorak, kot ga doživljam zdaj jaz v sebi glede obeh modelov.«

Doživljanje ovir je povezano z zavedanjem, da je potrebno v zelo jedrnatih oblikah in v omejenem času podati svoj odziv.

»Ko boš na vrsti, boš morala povedat, potem so že naslednji na vrsti in je to to. Na on-line skupinski superviziji pride tvojih 5 minut - izkoristi, daj odziv, podeli in to je to. Potem pa gremo naprej – potem je naslednji na vrsti in se je težje vklapljati z odzivi.« Udeleženka 5

»Če nimam točne besede, jo je težko izraziti, ker bo lahko zgrešena. Seveda je lahko to tudi moj osebni 'issue', ali bom razumljen, ampak v tem primeru tudi prihaja ven.« Udeleženec 4

Kot oviro udeleženci doživljajo tudi trud oz. zavestno odločitev za prisotnost. Udeleženec 4 to poimenuje kot matranje, v zvezi s tem pa je pri udeleženci 6 pojavil tudi odpor. »Na on-line skupinski superviziji se moram zavestno odločat, da čim več povem. Medtem ko smo v živo, pride spontano, da bi kar govorila. Tukaj pa se moram prav potruditi, ni toliko tekoče. Začel se mi je pojavljati odpor.«

V nasprotju z večino, udeleženec 2 vključenosti ne doživlja kot ovire. »Ko sedim

pred zaslonom, se počutim bolj 'cosy', bolj udobno, ker nisem tam, sem samo slika na ekranu, ni tesnobe, bolj sem na 'free', noben te ne vidi direkt, manj si izpostavljen.« Kljub temu pa isti udeleženec, tako kot vsi ostali, doživlja oviro zaradi manjka osebnega stika. »Manjka pa pet minut po superviziji – ko mi na spletu zaključimo, pritisnemo gumb in je končana. Medtem ko v živo... Si še vedno v sobi, greš do enega ali drugega, greš v skupno sobo, tam še kdo kaj reče... Če ti po zaključku on-line skupinske supervizije kaj ostane, nimaš s kom nositi, si sam, ostane samo tebi.«

Supervizanti so v domačem okolju izpostavljeni tudi več motnjam, ki vstopajo v on-line prostor in jih ovirajo pri sledenju procesu. Udeleženka 1: »Enkrat se je zgodilo, da nisem imela varstva oz. je bilo prepozno in sem bila z enim ušesom pri otrocih.«

»Veliko je enih šumov v ozadju... Zelo hitro, ko si na ekranu, ti začnejo stvari utripat, maili hodijo, ne vem,... Ker sem se dobil v tem, da sem začel druge stvari delat.« Udeleženec 2

Da bi zmogli ohraniti pozornost, sta dve udeleženci samoiniciativno med srečanja začeli izdelovati zapiske. »Samodejno sem začela pisati. Kar prišlo je, da si moram zapisati, da mi kaj bistvenega ne uide.« Udeleženka 5

»In na on-line superviziji je manj fokusiranosti... dostikrat moram imeti pred sabo list papirja, ker mi čustveno manj ostane.« Udeleženka 3

8.1.2. Tema B: Stik z drugimi

Doživljanje stika z drugimi ob vključenosti v skupinsko on-line supervizijo se je izrisalo skozi naslednje podteme: percepcija skupine in supervizorja, doživljanje omejenosti stika, doživljanje povezanosti in prepoznavanje koristnosti vključenosti.

Zaznavanje skupine in njene vloge je v on-line okolju drugačno; bolj se izrazi potreba po ustrezni velikosti ter načinu vodenja skupine. Udeleženka 3 ima izkušnje z različno velikimi skupinami. »Ko nas je bilo na skupini 12, je bilo to zame čisto preveč 'na knap'. V večji skupini se mi zdi, da se toliko bolj pozna, da lahko vsak reče samo svoj stavek ali dva, da kratek odziv, supervizor nato poveže, težko pa je veliko poglobljati, ker vmesne tišine preklapljanja vzamejo nek svoj čas in prostor... Izven tega konteksta pa imam enkratno izkušnjo majhne supervizijske skupine na spletu, tam smo bile samo 4. Kar je vsaka povedala, smo lahko povedale skozi doživljanje ostalih treh udeleženk in hkrati smo sliko še v terapevtsko zgodbo nazaj umestile in to je bila ena mojih boljših izkušenj s supervizijo na spletu.«

»Doživela sem, da mi manjša skupina zelo ustreza. Zdelo se mi je, da je več vključenosti, enega videnja, enega slišanja, enega upoštevanja, ene povezanosti in več ene varnosti. Ko sem razmišljala, mi je ta izkušnja prav zaradi vsega naštetega, kar mogoče prinese majhnost skupine, da mi je to celo boljša izkušnja, kot biti v živo v veliki skupini. Kakor da večja, kot je skupina, predvsem zdaj, on-line, večja je distanca, manjša

je povezanost... to se še potencira v on-line obliki.« Udeleženka 5

»Doživljam, da bi bilo ob veliki skupini vse nepregledno. Meni se zdi fajn, da je tako malo ljudi, da se lahko vsi vidimo na ekranu.« Udeleženka 1

Udeleženka 3 je opozorila na vlogo supervizorja pri skrbi za čas, strukturo in povezovanje članov. »Na spletu se ne uspe narediti take bogate mreže odzivov in poglobljanja, kam to čustveno spada. Je pa najbrž to odvisno tudi od tega, koliko uspe supervizor to ujeti, koliko se časovno znajde... Ko sem predstavljala primer, sem si morala posamezne odzive udeležencev sama splesti v mrežo, ki sem jo običajno na živi superviziji že dobila spleteno.« Slednje, da navkljub vključenosti v skupino v določenih segmentih ostaja sama, je doživela tudi udeleženka 6. »Nekako tako: ko smo v živo sedeli v sobi, sem čutila, da sem s celim telesom prisotna v sobi, sem doživljala, kot da se vsi skupaj skupinsko reguliramo. Tukaj preko on-line pa imam občutek, da bolj sama nosim stvari in mi lahko skupina le v manjši meri pomaga pri regulaciji.«

Doživljanje omejenosti stika je povezano z načinom komunikacije, kot jo omogočajo spletna orodja.

»Zaradi tehnologije lahko samo eden hkrati govori, podajati si moramo besede, ne moreš skakati v besedo... Zmanjka ta pristen stik in potem izgine polna dimenzionalnost, širša zaznavnost se zmanjša, doživljam bolj kot linearno. Koridor informacij je ožji in zato je stik tudi manjši.« Udeleženec 4

»Ker ne veš, kdaj se kdo premakne, ali z grimaso ali z neverbalno komunikacijo odzove in se mi zdi, da je teh nekaj finih momentov veliko težje ujeti... Mi zelo ostaja občutek, da je manj prostora, da kot da nam tehnika ne omogoča tekočega preklopa. Tudi preklapljanje obrazov, ko začne nekdo govoriti, začnem na novo doživljati, spet nova točka, spet nov sklop... ni mrežnega povezovanja, ni takega prijetnega skupinskega živžava.« Udeleženka 3

»Pa ta čustven pretok – ti paketki, kjer ne teče toliko, tako jaz doživljam. To doživljam kot malo frustracije.« Udeleženka 6

»Če nam nagaja povezava ali če se druge zelo slabo vidi, ne morem svojih čustev in kolegov doživljati enako intenzivno... Manjka mi tudi možnost risanja genogramov, težje je predstaviti strukturo in zato potrebujemo več vprašanj.« Udeleženka 1

»Ekran ne omogoča polnega stika s človekom. Tam vidim odzivnost telesa, v prostoru telo drugače reagira, kot za ekranom.« Udeleženec 4

»Ekran naredi drugače in se odzivamo po vrstnem redu, ne pa spontano. Po spletu se tako izgubi spontanost... Ekran pobere... sogovornika slišim, a bolj na razumski ravni, težje zaznam svoja čustva, ker jih preko ekrana tudi od sogovornika prepoznam manj... Ene stvari, enostavno jih preko zaslona ne vidim tako, kot jih vidim v živo. Tako smo tudi stoični pred ekranom... v živo delam tudi z rokami, neverbalno,... Pred ekranom pa samo buljim noter. In isto moj sogovornik – klient ali član supervizijske skupine.« Udeleženka 5

Komunikacija preko tehnologije določa tudi vstopanje v stik ostalimi oz. doživljanje previdnosti oz. ne- spontanosti.

»Če se na srečanjih v živo oglašam oz. vključujem spontano, moram tukaj gledati, kdo se pripravlja, ali je kdo že vklopil mikrofona. Z večjo previdnostjo se oglašam. In se mi je težje vključiti oz. skočiti noter v pogovor brez povabila kot na srečanju v živo, ker se udeleženci slabše vidimo med seboj oz. se slabše vidi telesna govorica, ki pove, kdaj se kdo pripravlja na to, da bo kaj rekel in je več upadanja v besedo. To doživljam na način, da več razmišljam o tem, kdaj se bom vključila v pogovor.« Udeleženka 1

»Težje se je vklapljeti z odzivi, četudi se moj odziv z drugim usklajuje ali dopolnjuje.« Udeleženka 3

Doživljanje povezanosti kljub on-line obliki ostaja pri udeležencih podobno, kot pri srečevanjih v živo.

»Ne opazim pa razlike v občutku varnosti in pripadnosti v skupini... se poznamo že od prej in je občutek domačnosti... Doživljam, da smo enako povezani, sploh nisem nič našla, da bi se kaj spremenilo. Mislim, da je to povezano tudi s tem, ker vsake toliko katerega od članov skupine osebno srečam oziroma sem v kontaktu tudi izven supervizijskih srečanj.« Udeleženka 1

»Počutim se v redu, ker mi je tudi sicer ta skupina v redu.« Udeleženec 2

Le udeleženka 6 doživlja manj povezanosti s skupino, kar pripisuje temu, da izven skupine nima stika z nikomer.

Četrta podtema je povezana z prepoznavanjem koristnosti vključenosti; gre za izkušnjo, ki presega doživljanje notranjih občutij, stiske, frustracij in okrnjenosti komunikacije. Pomembno se jim zdi, da ohranjajo povezanost, se učijo, dobijo usmeritve v dobro klientov.

»Edukativni moment je tudi na on-line superviziji.« Udeleženka 6

»To je še vedno boljše kot nič. Kljub nekim omejitvam, ki jih taka supervizija po mojem občutku ima, mi je še vedno pomagala dobiti kompas, ga nastaviti. In če grem iz tega vidika stika s sodelavci pogledat, je vsekakor dobra priložnost, da se mi vidimo, slišimo, da imamo med sabo živ stik.« Udeleženka 3

»Glede na situacijo se mi zdi dobro, da se srečujemo, ker se mi zdi, da nas to vseeno na nek način povezuje v ohranjanju stika glede dela, dogajanja, glede klientov, in da je pač mogoče to v tem trenutku ena taka stalnica v našem terapevtskem delovanju, da nekje kar ne obvisiš.« Udeleženka 5

9. Odziv supervizorjev

Iz odgovorov supervizorjev, ki smo jih prejeli po elektronski pošti, je bilo jasno razbrati, da sta supervizorja vodenje supervizije doživljala zelo podobno kot supervizanti, le z druge perspektive. O doživljanju časa in čustveni dinamiki je

supervizorka odgovorila sledeče: *»Več pozornosti in skrbi sem imela glede časovnega poteka, ker je bilo treba zagotoviti dovolj intenziven čustven tok supervizije, kljub temu, da je bilo marsikom težje povedati, kaj doživlja, se odzivati, in je bila potrebna dodatna spodbuda, humor, vprašanja, da je čustven proces stekel.«*

Doživljanja supervizantov, da je potrebno dobro premisliti, kaj bodo izrekli, ko bodo prišli na vrsto, se skladajo z naslednjim supervizorkinim doživljanjem: *»Zame je bilo najbolj pomembno prav to, da se odnosi ohranijo, kljub temu, da je bilo za nekatere zelo novo to, da morajo hitreje procesirati čustvene informacije in si izdelati misel, preden jo povedo.«* V tem kontekstu je zanimivo tudi supervizorkino naslednje opažanje: *»Pokazale so se razlike med njimi prav v sposobnosti integracije, hitrosti čustvenega razumevanja, dobro pa je bilo to, da so bili med seboj zelo povezani in so se drug ob drugem počutili zelo varno.«* Slednje potrjuje podtemo doživljanja koristnosti, kjer so supervizanti govorili o občutku povezanosti in varnosti.

Podobno kot supervizanti, se je tudi supervizor soočal z manjšo pozornostjo in trudom za ohranjanje stika: *»Pogosto sem dobil občutek, kot 'da ne gre zares', kot da me misli odnašajo drugam, da nisem pri stvari. Potreben je bil dodaten napor, prej pa zavedanje, da se to dogaja, da je bilo srečanje interaktivno, da smo se odzivali drug na drugega.«* Supervizor je svoje vodenje doživel in opisal z naslednjimi besedami: *slabša pozornost, slabši stik (ker je zmanjkalo del notranjih telesnih senzacij), slabše zanimanje in izmenjava odzivov, kar je enako doživljanju supervizantov.*

Tako supervizor kot tudi supervizorka sta doživljala napor in trud, potreben za ohranjanje stika. *»Veliko napora sem vložila v to, da sem udeležence udomačila, jih aktivirala, da so se navadili, da je tudi on-line supervizija lahko živa in pristna... To je bilo bistveno bolj naporno, kot v živo.«* *»Včasih je v skupini nastal občutek, da se izgubljam, da je vsak ostal nekje doma in da je mogoče tako še bolje. Kar bi lahko pomenilo, da smo zaradi slabega stika doživljali več napora pri pogovoru in da smo se tega napora naveličali. O tem občutku se v skupini nismo pogovarjali, vnaprej se zdi, da bi bilo dobro, da bi se.«*

Medtem ko so supervizanti pogrešali celostnost izkušnje, pa je supervizorka zapisala: *»Zelo sem bila pozorna, da sem z očmi spremljala vse udeležence naenkrat (pozornost na celoten ekran) in hkrati skrbela, da čustven tok ni zastal, ter da je imela supervizija tudi rep in glavo, da smo predstavljeni primer zares obdelali in da je terapevt, ki je predstavljal primer, dobil odgovore, ki jih je potreboval, ter da so bili tudi vsi ostali udeleženci aktivni. Vedno so tako prišli vsi na vrsto, da povedo, kar so želeli ter da smo zgradili 'zgodbo', ki je omogočila napredek v terapiji, ki je bila predstavljena na srečanju.«*

10. Diskusija

V raziskavi smo se namenili odgovoriti na tri raziskovalna vprašanja in sicer: kako supervizanti doživljajo vključenost v skupinsko on-line supervizijo, kako doživljajo medsebojno povezanost in kaj jim pomaga pri ohranjanju povezanosti?

Doživljanje vključenosti supervizantov v on-line skupinski supervizijski proces je kompleksno in na podlagi analize podatkov ga lahko razdelimo na dve glavni temi: notranje dogajanje in stik z drugimi. Odgovor na prvo raziskovalno vprašanje prepoznamo znotraj prve teme, odgovor na drugo pa znotraj druge teme.

Supervizanti na on-line skupinski superviziji doživljajo občutke osamljenosti, odtujenosti ter občutek, da morajo sami nositi čustveno težo in sami poskrbeti za regulacijo ali ustvarjanje celostne slike. Doživljajo tudi tesnobo, nemir in negotovost. Oviranost doživljajo ob tem, ko morajo biti v izjavah na spletu koncizni in hitri ter iz razloga, ker se morajo potruditi oz. zavestno odločiti, da procesu sledijo, pri čemer so soočeni tudi z več motnjami, ki se pojavljajo v domačem okolju; slednje se sklada z ugotovitvami Sørlieja idr. (2006). Pogrešajo osebni stik ter druženja izven supervizijskega procesa. Če doživljanja naših udeležencev umestimo ob bok ugotovitvam raziskave Aafjes-van Doorn idr. (2020), ki so raziskovale izkušnje terapevtov pri izvajanju video srečanj v času covid-19, lahko ugotovimo, da so tudi naši udeleženci na on-line skupinskih supervizijah doživljali podobne tehnične in logistične skrbi, zlasti ovire, ki jih povzročajo motnje v domačem okolju ali slaba internetna povezava. Terapevti (Aafjes-van Doorn idr., 2020) so poročali o težavah z občutenjem ali izražanjem čustev in empatije, težave z vzpostavljanjem povezanosti s klienti, doživljali pa so tudi več tesnobe. Podobna občutja so navajali tudi udeleženci naše raziskave, ki pa so jih zaradi narave raziskovalnega pristopa (deskriptivna kvalitativna študija) lahko poglobljeno opisali, kar daje ugotovitvam dodatno vrednost.

Supervizanti so v študiji opisovali tudi doživljanje svojih teles; telo so pred ekranom doživljali drugače, zmanjkala jim je neverbalna komunikacija in pogrešali so srečevanja v živo. Če na te ugotovitve pogledamo s perspektive koncepta prisotnosti (Geller, 2020) znotraj supervizije lahko vidimo, da supervizanti niso doživeli polne uglašnosti na lastno doživljanje ali na svoje kolege ter da na on-line superviziji niso doživljali polne prisotnosti. Vendar pa so, podobno kot terapevti v on-line terapijah (Aafjes-van Doorn idr., 2020) imeli občutek, da so s člani v on-line skupini ohranili povezanost in sodelovanje s pravim namenom (v dobro klientov). To po našem mnenju govori o tem, da polna prisotnost po definiciji (Geller, 2020) še ne pomeni nujno polnega čustvenega stika drug z drugim ter da je le-tega veliko težje ujeti v ustrezne merske instrumente; morda ga še

najbolje opišejo besede udeleženca 4: »Vedno ostaja dobronamernost, ki se čuti.«

Medsebojno povezanost na skupini udeleženci zaznavajo v povezavi z velikostjo skupine in supervizorjevim načinom vodenja – bolje se počutijo ob dobro strukturiranem procesu ter v manjši skupini, kjer je večji občutek varnosti, kar so predhodno ugotovili že Nelson idr. (2010). Doživljanje skupine obarva tudi način komunikacije, ki ga določajo spletna orodja. Udeleženci pa kljub vsemu naštetemu med seboj doživljajo enako povezanost in varnost, kot pred prehodom na delo od doma; notranja občutja stiske in oviranosti si namreč osmislijo v kontekstu koristnosti ohranjanja povezanosti drug z drugim, v dobro učenja in skrbi za kliente.

Pri odgovoru na tretje vprašanje, kaj udeležencem pomaga pri ohranjanju povezanosti, se je izkazalo, da k temu pripomore že sama vključenost v kontinuirana supervizijska srečanja, kar je po našem mnenju pomemben podatek in spodbuda supervizorjem k skrbi za redno izvajanje supervizije. Beinhart (2014) upravičeno ugotavlja, da redna in neprekinjena supervizijska srečanja predstavljajo t. i. strukturne meje in so eden izmed pogojev za razvoj čustvene varnosti v superviziji. Znotraj naše raziskave pa so udeležencem pri ohranjanju povezanosti bili v pomoč tudi občasni kontakti izven supervizije, ki so jih imeli udeleženci drug z drugim, kar se je izkazalo že v raziskavi Rees idr. (2009).

Pandemija covid-19 je zelo zaznamovala vzdušje v celotni družbi, znotraj katere se je odvijala supervizija, ki je bila predmet raziskovanja. Ob tem se seveda poraja razmišljanje, v kolikšni meri so rezultati tudi odraz razmer, ki so bile prisotne znotraj drugega vala epidemije in so morebiti vplivale na supervizante, česar pa v intervjujih nismo preverjali. Prav tako nismo preverjali, ali in če da, kako so se doživljanja supervizantov spreminjala skozi celoten čas dela od doma (mi smo doživljanja zajeli po dobrih dveh mesecih dela od doma). So pa na rezultate zagotovo vplivale predhodne supervizijske izkušnje ter medsebojni čustveno varni odnosi; supervizanti so vključeni v iste skupine s homogenim jedrom že več let in so si med seboj iz tega vidika domači. V tem segmentu se torej naše ugotovitve skladajo s študijama Martin idr. (2018) ter Brandoff in Lombardi (2012). Nasprotno od ugotovitev Cummingsa (2002), pa udeleženci v naši študiji niso poročali o dezinhibijskem učinku on-line srečanj. Izkazalo se je celo obratno – zaradi pretežno negativnih občutkov, doživljanja ovir ter omejenosti on-line komunikacije, so se v pogovor težje vključevali in tekom srečanj na skupini niso podelili vsega, kar se je dogajalo v njih. Prav ta ugotovitev je novost v razumevanju doživljanja vključenosti v on-line skupinsko supervizijo.

Ker smo v raziskavi ugotovili, da doživljanja supervizantov niso bila v celoti ovrednotena, se je pojavilo vprašanje, kako so supervizanti s svojimi čustvi ravnali v terapevtskih procesih, ki so jih tedaj izvajali. Na podlagi zavedanja, da lahko

izkušnja supervizije preko mehanizma vzporednega procesa (Bennett, 2008; Doehrman, 1976; Frawley O'Dea in Sarnat, 2001) in vzajemne regulacije afekta (Rožič, 2015; Rožič, 2019) vpliva tudi na terapevtsko delo (prenos dinamike iz ene diade v drugo in nazaj), bi bilo namreč doživljanja supervizantov potrebno ovrednotiti in jih smiselno integrirati v supervizijski proces, česar se je (sicer naknadno za nazaj) zavedel tudi supervizor. Razumevanje narave vzporednega procesa in njegove dvosmernosti, ki pomeni prenos od klienta preko terapevta v supervizijo (ang. *bottom up*) in iz supervizije preko terapevta do klienta (ang. *top down*), nas usmeri v razmišljanje, da je lahko vir vzporednega procesa v kateremkoli članu triade (klientu, supervizantu ali supervizorju) in ko je prepoznan, lahko pomaga k izboljšani obravnavi (Watkins Jr., 2017). Menimo, da so bila doživljanja supervizantov dragocen vir za izboljšanje psihoterapevtske in supervizijske prakse, za katerega pa se zdi, da ni bil dovolj dobro uporabljen. Supervizorkina izjava, da je vsakič poskrbela, da je terapevt dobil odgovore, ki so mu lahko pomagali pri nadaljnjem terapevtskem delu ter doživljanje koristnosti on-line supervizije s strani supervizantov, pomirjata dvome o kvaliteti on-line obravnave. Prepričani pa smo, da bi bila ta lahko še boljša, če bi supervizorji uspeli sproti ovrednotiti doživljanja supervizantov, ki v odnos s klienti vedno prinašajo sebe, s supervizijsko izkušnjo vred.

11. Zaključek

Cilj našega raziskovanja je bil poglobiti se v doživljanja udeležencev skupinske on-line supervizije v času epidemije covid-19, specifično v doživljanje vključenosti, povezanosti z drugimi ter načinom ohranjanja stika. V raziskavo smo vključili šest terapevtov in z njimi preko video srečanja opravili polstrukturiran intervju, na podobna vprašanja pa sta z namenom triangulacije podatkov po elektronski pošti odgovorila tudi dva supervizorja. Rezultati so pokazali, da doživljanje vključenosti opazujemo skozi čustvovanje udeležencev (občutek osamljenosti, odtujenosti, tesnobe, teže, nemira in negotovosti) in doživljanje ovir (potreba po hitrem in jedrnatem odzivu, zavestnem trudu in odločitvi za ohranjanje pozornosti, motnje v domačem okolju in pogrešanje osebnega stika). Doživljanje povezanosti z drugimi zavisi od velikosti skupine, supervizorjevega stila vodenja in omejenosti on-line komunikacije. Kljub naštetemu supervizanti med seboj doživljajo povezanost, varnost in domačnost. Pri ohranjanju povezanosti jim pomaga že to, da se redno srečujejo v okviru supervizije, sicer pa k temu pripomorejo tudi občasni kontakti izven ure, namenjene superviziji. Ker doživljanje on-line skupinske supervizije (v času covid-19 in tudi sicer) doslej še ni bilo raziskano, so rezultati pričujoče študije pomemben

doprinos v polje supervizijske znanosti, saj so razkrili globino ter intenzivnost doživljanja supervizantov, hkrati pa ovrednotili potreben trud in osmišljanje celostnosti izkušnje, da je ta lahko v korist vsem udeležencem.

12. **Omejitve raziskave**

Ugotovitve naše raziskave se nanašajo in so s tega vidika omejene na relativno majhen vzorec udeležencev. Da bi lahko z nadaljnjim raziskovanjem prišli do kompleksnejših in bolj generaliziranih ugotovitev, predlagamo večji in bolj heterogen vzorec udeležencev; potreben bi bil vpogled v doživljanje udeležencev znotraj različnih supervizijskih in psihoterapevtskih pristopov, manjka pa tudi uvid v doživljanje supervizantov, ki so v supervizijske skupine vključeni krajše obdobje oz. so brez predhodnih ter čustveno varnih supervizijskih izkušenj. Znotraj konteksta razumevanja vzporednega procesa pa bi bilo potrebno v študiji raziskati tudi, na kakšen način izkušnja on-line skupinske supervizije vpliva na terapevtovo delo ter prispeva k razpletu terapije.

Literatura

- Aafjes-van Doorn, K., Békés, V. in Prout, A. T. (2020). Grappling with our therapeutic relationship and professional self-doubt during Covid-19: Will we use video therapy again? *Counselling Psychology Quarterly*. <https://doi.org/10.1080/09515070.2020.1773404>
- Abbass, A., Arthey, S., Elliott, J., Fedak, T., Nowoweiski, D., Markovski, J. in Nowoweiski, S. (2011). Web-conference supervision for advanced psychotherapy training: A practical guide. *Psychotherapy*, 48(2), 109–118.
- Ajdković, M. (2020). Supervizija »na daljinu« u vrijeme Covid-19 krize: Hrvatska perspektiva. *Ljetopis socialnog rada*, 27(1), 7–30.
- Amanvermez, Y., Zeren, S. G., Erus, S. M. in Buyruk Genc, A. (2020). Supervision and peer supervision in online setting: Experiences of psychological counsellors. *Eurasian Journal of Educational Research*, 86, 249–268.
- Beinart, H. (2014). Building and sustaining the supervisory relationship. V Watkins, Jr. C. E. in Milne, D. L. (ur.), *The Wiley international handbook of clinical supervision* (str. 257–281). John Wiley & Sons, Ltd.
- Bennett, S. C. (2008). The interface of attachment, transference, and countertransference: Implications for the clinical supervisory relationship. *Smith College Studies in Social Work*, 78(2–3), 301–320.
- Bernard, J. M. in Goodyear, R. K. (2019). *Fundamentals of clinical supervision: Sixth edition*. Pearson.
- Bernhard, P. A. in Camins, J. S. (2020). Supervision from afar: Trainees' perspectives on telesupervision. *Counselling Psychology Quarterly*. <https://doi.org/10.1080/09515070.2020.1770697>
- Brandoff, R. in Lombardi, R. (2012). Miles apart: Two art therapists' experience of distance supervision. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 29(2), 93–96.
- Broomé, R. E. (2011). *Descriptive phenomenological method: An example of a methodology section from doctoral dissertation*. Saybrook University.
- Clifton, E. W. jr. (2017). Reconsidering parallel process in psychotherapy supervision: On parsimony, rival hypotheses, and alternate explanations. *Psychoanalytic Psychology*, 34(4), 506–515.
- Cummings, P. (2002) Cybervision: Virtual peer group counselling supervision – hindrance or help? *Counselling and Psychotherapy Research: Linking research with practice*, 2(4), 223–229. <https://doi.org/10.1080/14733140212331384705>
- Doehrman, M. J. G. (1976). Parallel process in supervision and psychotherapy. *Bulletin of Menninger Clinic*, 40(1), 9–104.
- Efstation, J. F., Patton, M. J. in Kardash, C. M. (1990). Measuring the working alliance in counselor supervision. *Journal of Counseling Psychology*, 37(3), 322–329.
- Frawley-O'Dea, M. G. in Sarnat, J. E. (2001). *The supervisory relationship: A contemporary psychodynamic approach*. The Guilford Press.
- Gay, P. (1988). *Freud: A life for our time*. W. W. Norton.
- Geller, S. (2020). Cultivating online therapeutic presence: Strengthening therapeutic relationships in teletherapy sessions. *Counselling Psychology Quarterly*, 1–17.
- Giorgi, A. (2009). *The descriptive phenomenological method in psychology: A modified husserlian approach*. Duquesne University Press.
- Inman, A. G., Bashian, H., Pendse, A. C. in Luu, L. P. (2019). Publication trends in telesupervision: A content analysis study. *The Clinical Supervisor*, 38(1), 97–115.
- Janoff, D. S. in Schoenholtz-Read, J. (1999). Group supervision meets technology: A model for computer-mediated group training at a distance. *International Journal of Group Psychotherapy*, 49(2), 255–272.
- Jenicus, M., Baltimore, M. L. in Getz, H. G. (2010). Innovative users of technology in clinical supervision. V Culbreth, J. R. in Brown, L. L. (ur.), *State of art in clinical supervision* (str. 63–85). Routledge.
- Jordan, S. E. in Shearer, E. M. (2019). An exploration of supervision delivered via clinical video telehealth (CVT). *Training and Education in Professional Psychology*, 13(4), 323–330.

- Kanz, J. E. (2001). Clinical-supervision.com: Issues in the provision of online supervision. *Professional Psychology: Research and Practice*, 32(4), 415–420.
- Kordeš, U. (2008). Fenomenološko raziskovanje v psihoterapiji. *Kairos*, 2(3–4), 10–22.
- Martin, P., Lizarondo, L. in Kumar, S. (2017). A systematic review of the factors that influence the quality and effectiveness of telesupervision for health professionals. *Journal of Telemedicine and Telecare*, 24(4), 1–11.
- Nelson, J. A., Nichter, M. in Henriksen, R. (2010). On-line supervision and face-to-face supervision in the counseling internship: An exploratory study of similarities and differences. http://counselingoutfitters.com/vistas/vistas10/Article_46.pdf
- O'Mahony, C. (2018). Learning from the past and looking to the future: Research on online supervision. V Stokes, A. (ur.), *Online supervision. A handbook for practitioners* (str. 12–28). Routledge Taylor&Francis Group.
- Ogden, P. in Goldstein, B. (2020). Sensorimotor psychotherapy from a distance. Engaging the body, creating presence, and building relationship in videoconferencing. V Weinberg, H. in Rolnick, A. (ur.), *Theory and practice of online therapy. Internet-delivered interventions for individuals, groups, families, and organizations* (str. 47–65). Routledge.
- Pennington, M., Patton, R. in Katafiasz, H. (2020). Cybersupervision in psychotherapy. V Weinberg, H. in Rolnick, A. (ur.), *Theory and practice of online therapy. Internet-delivered interventions for individuals, groups, families, and organizations* (str. 79–95). Routledge.
- Reese, R. J., Aldarondo, F., Anderson, C. R., Lee, S. J., Miller, T. W. in Burton, D. (2009). Telehealth in clinical supervision: A comparison of supervision formats. *Journal of Telemedicine and Telecare*, 15(7), 356–361.
- Rousmaniere, T. (2014). Using technology to enhance clinical supervision and training. V Watkins, C. E. Jr. in Milne, D. L. (ur.), *The Wiley international handbook of clinical supervision* (str. 204–237). Wiley.
- Rousmaniere, T. in Renfro-Michel, E. (2016). *Using technology to enhance clinical supervision*. American Counseling Association.
- Rožič, T. (2015). *Supervizija v psihoterapiji: regulacija afekta v relacijski superviziji in terapiji*. 1. izd. Sigmund Freud University Press.
- Rožič, T. (2018). Affect regulation in psychotherapy supervision: A multiple case study of moments of change. *Ljetopis socijalnog rada*, 25(3), 403–425.
- Sheperis, C. J., Ammons Whitaker, R. in Lopez B. J. (2016). Clinical supervision in an online group format. V Rousmaniere, T. in Renfro-Michel, E. (ur.), *Using technology to enhance clinical supervision* (str. 175–190). American Counseling Association.
- Sørli, T., Gammon, D., Bergvik, S. in Sexton, H. (2006). Psychotherapy supervision face-to-face and by videoconferencing: A comparative study. *British Journal of Psychotherapy*, 15(4), 452–462.
- Stokes, A. (2018). A brief overview of online supervision. V Stokes, A. (ur.), *Online supervision. A handbook for practitioners* (str. 5–11). Routledge Taylor & Francis Group.
- Watkins, C. E. Jr. in Derek L. M. (2014). *The Wiley international handbook of clinical supervision*, First Edition. John Wiley & Sons, Ltd.
- Weinberg, H. in Rolnick, A. (2019). *Theory and practice of online therapy. Internet-delivered interventions for individuals, groups, families, and organizations*. Routledge.
- Wertz, F. J. (2011). A phenomenological psychological approach to trauma and resilience. V Wertz, F. J., Charmaz, K., McMullen, L. M., Josselson R., Anderson, R. in McSpadden, E. (ur.), *Five ways of doing qualitative analysis: Phenomenological psychology, grounded theory, discourse analysis, narrative research, and intuitive inquiry* (str. 124 – 164). The Guilford Press.
- Wertz, F. J., Charmaz, K., McMullen, L. M., Josselson, R., Anderson, R. in McSpadden, E. (2011). *Five ways of doing qualitative analysis: Phenomenological Psychology, grounded theory, discourse analysis, narrative research, and intuitive inquiry*. The Guilford Press.
- Xavier, K., Shepherd, L. in Goldstein, D. (2007). Clinical supervision and education via videoconference: A feasibility project. *Journal of Telemedicine and Telecare*, 13(4), 206–209.